

A SZIKSZÓI REFORMÁTUS EGYHÁZ ÚRASZTALI EDÉNYEI

T. NÉMETH ANNAMÁRIA–NÉMETH GÁBOR

Az Abaúj megyei Szikszó a reformáció századai során a mezővárosi kálvinizmus egyik jelentős központjának számított. A Rákóczi Zsigmond és Homonnai István 1588-as török feletti szikszói győzelmét megéneklő Tardi György – maga is kálvinista prédikátor lehetett – némi patosszal így jellemezte:

*„Kedves város Szikszó vala fölföldön,
Mint szép virág fénlík vala az völgyön*

...

*Mört őbenne sok ifjak támadtanak,
Kik istennek apostoli voltanak,
Az juhoknak jó vezéri voltanak,
Az nagy úrnak hűséggel szolgáltanak.”¹*

A reformáció – előbb annak lutheri irányzata – az 1540-es évektől kezdett terjedni a környékbeli mezővárosokban, amelynek kezdeti szakaszában főúri mecénásként és a vármegye főispánjaként Perényi Péter, majd fiai játszottak vezető szerepet. Szikszó a reformáció idején végig részben Perényi-birtok volt.² A reformáció első nagy korszakának majd minden jeles képviselője hosszabb-rövidebb időt töltött prédikátorként vagy skólamesterként a mezőváros egyházában. 1530-as kassai tanítóskodása után megfordult itt Batizi András.³ A hányatott sorsú Dévai Bíró Mátyás 1541-ben Serédi Gáspár pártfogoltjaként tanított a szikszói skólában. Az egri püspök üldözte el 1541 végén.⁴ Ez a vidék volt a színtere az énekeskönyvet, kátét, zsoltárfordítást és krónikát is szerző Benczédi Székely Istvánnak, aki kétszer is megfordult Szikszón. 1529-ben még mint ferences rendi szerzetes tanult Krakkóban, ezután pedig Perényi Péter birtokain, Szikszón és Liszkán tanított. Kátéját mint szikszói skólamester az itteni gyermekeknek írta. Az eredetiben sajnos nem ismert mű 1538, 1544 és 1546-ban három kiadást ért meg. 1548-ban újra Szikszón találjuk, a település prédikátoraként jelentette meg zsoltároskönyvét. 1563-ban már mint a helvét irányzat híve, a bibliafordító Károli Gáspár

1. Balassi Bálint és a 16. század költői. Szerk., vál. Varjas Béla Budapest, 1979. II. 743–744.
2. Zoványi Jenő: A reformáció Magyarországon 1565-ig. Budapest, é. n. (1921.) 77. s köv., Horváth János: A reformáció jegyében. Budapest, 1957. 35. s köv.
3. Horváth J. i. m. 40., Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk.: Ladányi Sándor Budapest, 1977. 58. (a továbbiakban Zoványi: Lex.)
4. Zoványi: Lex. 148., Zoványi J. i. m. 115–116., Horváth J. i. m. 160. s köv.

lelkész-társasága volt Göncön.⁵ Helyi forrás 1546-ban Hellowoeus Szikszai Bálintot említi a szikszói prédikatori tisztségben, aki később szintén megjárta a wittenbergi egyetemet (1562–1567). Hazatérve Egerben lett rektor, ahol lelkésszé is választották, majd 1573-ban Debrecenben Melius helyét vette át. Katekizmusai, az úrvacsoráról írt traktátusa és Zrínyi Miklóst, a szigetvári hőst dicsőítő éneke mellett más egyházi témájú műveket is szerzett. Valószínűleg az ő fia volt az a Szikszai Hellowoeus János, aki tanult Wittenbergben (1594) és Bethlen Gábor első felesége, Károlyi Zsuzsanna halálára gyászbeszédet írt.⁶ 1556-ban a Göncre távozott Bencédi Székely István utódként Mohi Ferencet említik, aki korábban Erdőd vidékén reformátorkodott, a krakkói és a wittenbergi egyetem hallgatója volt (1537–, 1542–). Ezután hosszú ideig szikszón működött, mint a vidék egyik leghíresebb papja. Károlyi Gáspárral egy időben járt a wittenbergi egyetemre Hevesi Literatus Mihály (†1591–92), aki hazatérve miskolci és szikszói lelkész-ként tevékenykedett, 1568 óta a borsodi egyházmege seniorja volt.⁷

A kálvini reformáció az 1560-as években vált uralkodóvá az abaúji és zempléni területeken. Az 1561 és 1562-es tarcali zsinat és az 1566-ban Károlyi Gáspár seniorságával megtartott gönci gyűlés jelzik határozott megerősödését.⁸ A szikszói eklézsia később papírra vetett feljegyzései szerint az utóbbi évben Túri Pál volt az itteni prédikátor. Őt talán a korábban Tolnán működő, Wittenberget megjárta, 1558-ban sárospataki rektor Thúri Farkas Pállal azonosíthatjuk.⁹ 1568-ban a Tiszáninnyi és Tiszántúli reformátusok Szikszón tartottak zsinatot, amelyen többek között Mélius Juhász Péter is részt vett. Ez alkalommal döntöttek az úrvacsoránál ostya helyett a kenyér alkalmazása mellett. A szentháromságtagadó Egri Lukács ellen az evangélikusok támogatását is igénybe vették. A zsinatot Schwendli Lázár felső-magyarországi főkapitány betiltotta.¹⁰ A szikszói skóla a korszakban a sárospataki kollégium partikulája volt, a pataki iskola Báthori Zsófia-féle elűzetése idején pártolt át a debreceni kollégiumhoz.¹¹ A tanulóiraikat itt elkezdő jelesebb személyek közül elsősorban Szikszai Fabricius Balázst kell megemlíteni, aki a pataki iskola felvirágoztatásában szerzett kimagasló érdemeket.

5. *Zoványi J.* i. m. 113., 230., *Zoványi: Lex.* 586., *Horváth J.* i. m. 48. s köv., *Károlyi Gy. Hugó:* *Abaúj megye XVI. századbeli műveltség-történelméből.* Kassa, 1875. 15.

Bencédi Székely István említett kátéja eredetiben megvolt a szikszói református egyház levéltárában, ahonnan Sinai Miklós debreceni professzor Bod Péter számára tanulmányozás céljából kérte el. Sinai halála (1808) után Budai Ézsaiáshoz folyamodott az egyházközség, majd 1824-ben fiát, Sinai Sándort szólította fel a könyv visszaküldésére, de az elveszett. (A kátéről csak Bod Péter adatai alapján tudunk.): *Varga József:* *A szikszói ev. egyház története.* Szikszó, 1891. június 3., 13., 51. Kézirat a szikszói ref. egyház irattárában.

6. A szikszói ref. egyház irattára. A ref. egyház protokolluma, XVIII. század közepe – 1825. (1564-ig visszamenően tartalmaz adatokat és bemásolt iratokat) (a továbbiakban Szikszó, protokollum) 2., *Zoványi: Lex.* 601–602., *Horváth J.* i. m. 302.

7. *Zoványi: Lex.* 411., *Zoványi J.* i. m. 230., Károlyi Gáspár a gönci prédikátor. Válogatta, sajtó alá rend. stb. Szabó András Budapest, 1984. 156. s köv., 223.

8. *Zoványi J.* i. m. 404. s köv.

9. Szikszó, protokollum 3., *Vö.: Zoványi: Lex.* 636. stb.

10. Szikszó, protokollum 3., *Kiss Áron:* *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései.* Budapest, 1882. 613., 624., 625.

11. A sárospataki református kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Szerk.: *A Tiszáninnyi Református Egyházkerület elnöksége.* Budapest, 1981. 30. és passim, *Ladányi Erzsébet:* *A Comenius kori sárospataki „schola” végzett diákjai a Hegyalja mindennapi életében.* *Pedagógiai Szemle* 21/1971/ 326–355. *Vö.: Gulyás József:* *A sárospataki református főiskola diákjai. 1622–1671. I–VI. Egyháztörténet 1943–1944–1945. passim.* A szikszói skólára számos adat: Szikszó, protokollum és az egyházközségnek a Tiszáninnyi Református Egyházkerület Sárospataki Levéltárába került levéltári anyagában.

Kiterjedt irodalmi munkásságához köthető az első latin–magyar szójegyzék összeállítása is. Károlyi Gáspár és Mohi Ferenc mellett aláírója volt a szikszói zsinat ügyében Schwendli Lázárhoz írt levélnek. (Egri Lukács ellen 1568-ban vitairatot is megjelentetett.)¹² Ugyancsak a helyi református egyház feljegyzései őrizték meg Lonchaeus Szikszai Pál emlékét, aki állítólag Zrínyi Miklós prédikátoraként 1557-ben a Mura vize környékén lévő településeket reformálta.¹³ Az 1608-ban Szepsiben elhunyt Siderius Szikszai János a környékbeli egyházakban tevékenykedett (Kassa, Tarcal, Szepsi). Kisdéd gyermekeknek való katekizmusa 1597-től a XVIII. század végéig több tucat kiadást ért meg s sokhelyt hivatalos tankönyvnek számított.¹⁴ E századból említhetjük még a Hegyalja több településén is működő Somosi Petkó Jánost, aki 1647 után Szikszón viselte a rektori tisztséget, innen külföldi tanulmányútra ment, ahonnan visszatérve 1656 elején újra Szikszón találjuk, irodalmi munkássága szintén követhető. A puritánus irányzat híve volt Tolnai Szabó Mihály, aki 1673–1674-ben itt volt lelkész, nézetei miatt kellett elmenekülnie a vidékről. Több prédikációs könyv szerzője, a kor két jeles prédikátorára, Tofeus Mihályra és Nagyari Józsefekre is hatást gyakorolt. A puritánizmus követője volt Szikszai Benedek, egy időben pataki senior.¹⁵

A virágzó mezővárosi egyházköztség jövedelmei a hegyaljai mezővárosbeliekéhez hasonlóan főként a szőlőművelésből és a bortermelésből származtak. A Péntek György prédikátor 1596. február 11-i vizitációja alkalmával összeírt javadalmak alapján az egyházi személyek és az eklézsia, skóla ellátását elsősorban a szőlők és kocsmáltatás fedezte.¹⁶ A XVII. században már két lelkésze (főpredikátor és káplán), saját egyházi előljárósága volt, amely a protestáns mezővárosok egyházi és világi önkormányzataira oly jellemző módon meglehetősen szorosan összefonódott és a nagyszámú helyi kisenesség kezében összpontosult. 1694-ben új egyházi jegyzőkönyvet, protokollumot nyitottak, amelynek első jelentősebb bejegyzése az 1695. október 6-i „szikszai három státuszbeliek, úgymint praedikatori, nemesi és polgári rendből valók” közös gyűlésén hozott statútumokat tartalmazza.¹⁷ Ezekben döntöttek „az ecclesiában levő gondviselőknek”, úgymint főkurátor, vicekurátor, két egyházi, választásáról, feladatairól, esküszövegéről és a mellettük működő egházi önkormányzat – konzisztórium – szervezetről. Majd az újonnan megválasztott egyházfiak, mint gondviselők számára lajstromba vették a „szent eszközöket”, azaz az úrvacsora és a keresztelés szertartásánál használt edényeket és textíliákat. A 35 tételből álló inventárium a mezővárosi református egyházi készletek kivételesen gazdag felsorolását adja. Tíz ötvöstárgyat, 7 ónedényt említ, amelyek nagy része napjainkban is fellelhető, illetve a következő század folyamán újakkal bővült. Végül a textíliák azóta sajnos már nyomtalanul elenyészett szép sorozata (17 db) következik. Nincsen már meg a „fekete márványkőből való” nyolcszögletű őrastala sem. (Lásd Függelék 1. sz.)

12. Zoványi: Lex. 411., 601., Horváth J. i. m. 328., 347., A sárospataki református kollégium i. m. 18. s köv., Károlyi Gy. H. i. m. 15., Szikszó, protokollum 2. Károlyi Gáspár a gönci prédikátor i. m. 147–155.

13. Szikszói, protokollum 2., Ennek alapján idézi: Károlyi Gy. H. i. m. 15.

14. Szikszó, protokollum 2., Károlyi Gy. H. i. m. 15., Zoványi: Lex. 542–543., Horváth J. i. m. 326.

15. Szikszó, protokollum 17., Zoványi: Lex. 550., Nagy Géza: Fejezetek a magyar református egyház 17. századi történetéből. (A Ráday Gyűjtemény Egyháztörténeti Tanulmányai. Szerk.: Benda Kálmán) Budapest, 1985. 62., 205., 209.

16. Szikszó, protokollum 6–10. A szikszói adatokat közli: Bíró Antal: Szikszó 1800-ig. Kivonatok a reform. egyház jegyzőkönyvéből. Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező 1870. 434–457.

17. Sárospatak, Tiszáninneri Református Egyházkerület Levéltára. A szikszói ref. egyház levéltára. Egyházi protokollum, 1694–1819. 1–6.

Az inventárium a környékbeli mezővárosi adatokkal egybevetve is kifejezetten gazdagnak és figyelemre méltónak tetszik. Jóval szerényebb készletekkel rendelkezett pl. a tolcsvai eklézsia, ahol 1683-ban a következőket jegyezték fel: „Egy ezüst aranyas kupa, ezüst aranyas tányér, egy óntányér, két fedeles öreg ónkannák, két aranyos kendők, egy régi viselt kisebb kendő, egy öreg abrosz, környül csipke rajta, egy közönséges abrosz, rojtos, régi.”¹⁸ A kisebb települések készletei általában még csekélyebbek voltak. A Rákóczi-birtokokhoz tartozó Felsővadász egyházában 1686-ban egy ezüst poharat, egy abroszt, egy-egy óntányért és ónkannát, egy selyemkendőt, Selyeben 1668-ban két ónkannát, egy ezüst poharat, egy ón és egy fatányért, egy abroszt, egy kendőt jegyeztek fel.¹⁹

A szikszói eklézsia évkönyvszerűen vezetett jegyzőkönyvében és az egyéb iratok között a későbbi évtizedekből is számos bejegyzés olvasható az egyháznak tett adományokról, így pl. 1724-ben: „Anno 1724. Abraham István ecclesia procurator. Registráltattak az úr asztalához való eszközök, melyek is ilyen számmal találtattak: keszkenő tizen négy, abrosz kettő és egy tarka nyomtatott, ónkanna öt, aranyas ezüst pohár hat, ezüst pohár egy, egy kacsá orrú ezüst aranyas keresztelő edény, két aranyas ezüst tányér és egy ezüst kalán.”²⁰ E feljegyzésekben további, napjainkra már elkallódott vagy megsemmisült tárgyra találhatók utalások, megismerhetők adományozásuk körülményei. Kibontakozik az a vagyonos mezővárosi kisnemesi – armalista réteg, amely nemcsak irányította a mezőváros egyházi és világi önkormányzatát – főbírók, szenátorok, kurátorok prédikátorok, gazdagabb nemesi özvegyek találhatóak közöttük – hanem lehetőségei szerint pártfogója, mecénása is volt szeretett eklézsiajének. Feltűnnek a helyi céhek is.

A református egyház nem támasztott különösebb formai és tartalmi követelményeket az úrvacsora és a keresztelés szertartásaihoz használt szakrális edényeivel szemben. 1562-ben a debreceni hitvallás így emlékezik meg róluk: „Az írás ivóeszközről vagy pohárról emlékezik. Tehát mindennemű edényeket, akár üveg, akár fa vagy arany, ezüst és cserép legyen vagy rézből vagy bármiféle ércből készültek, elfogadjuk, csak a visszaélés, fényezés, babona és botrány legyenek eltávoztatva. A pápista kelyheket, tányérokat elvetjük a babonás visszaélés miatt.”²¹ A mindennapok gyakorlatában még az utolsó kitétel sem valósult meg maradéktalanul. A reformációnak a korábbi egyházszervezetre való kontinuuus ráépülése miatt nemcsak a templomok, hanem számos kehely is protestáns használatba ment át. Mint a későbbiekben látni fogjuk, Szikszón is hosszú ideig őriztek egy gótikus misekelyhet.

A vagyonosabb mezővárosi polgár, kisnemes testamentumában szinte kötelezően tett az egyház számára és kegyes célokra szóló adományokat, általában pénzösszeget, olykor ingatlanokat (ház, szőlő, pince stb.) és ingóságokat. Az úrasztalára alkalomszerűen is gyakran ajándékoztak ötvöstárgyakat, ónedényeket és textíliákat. A fennmaradt egyházi ingóságok tehát tükrözik a mezővárosi, falusi környezet tárgyi kultúráját. Ez magyarázza az egyházi készletek között található számos talpas pohár létét, amelyek a korszak egyik világi használatban legkedveltebb tárgytipusát képviselik, vagy azt a tényt, hogy az úrvacsorai bortartó edények szintén a világi kannafarmákat követik, jóllehet az eklézsiaiba került tárgyak java részét nyilvánvalóan az úrasztalára vásárolták, rendelték meg, vagy pedig maguk készítették az úrasztali kendők és terítők eseté-

18. Uo.: Sárospatak város levéltára, Protokollum Oppidorum Sáros Nagy Patak et Tolcsva, 1669–1678. 84.

19. Takács Béla: Adalékok a magyar református egyház ingó műemlékeinek történetéhez. Kézirat. Az Iparművészeti Múzeum adattára. KLT. 379/80., 200.

20. Szikszó, protokollum 53.

21. Kiss. Á. i. m. 152.

ben. Azonban teaurálás céljából is kerülhettek ötvöstárgyak egyházi tulajdonba. Ezeket később továbbadták, vagy újabb ötvöstárgy készítéséhez is felhasználhatták. Az utóbbi magyarázza az 1695-ös szikszói leltárban felbukkanó két ezüstgyűrű és reneszánsz ezüstkánál létét is (8. tétel). A kánál napjainkban is fellelhető, ezt az úrvacsoránál a későbbiekben használta is az egyházközség.

A használat és rongálódás következtében az egyházi edények javításra szorulhattak, a becsesebb darabokat pedig gyakran még utólag is díszítették. Mint latin nyelvű feliratából kiderült, így történt a szikszóiak által nagy becsben tartott, 1635-ben készült, de csak pár évre rá, újabb adományok révén megaranyozott keresztelőkancsóval is. Hasonló adatokra más ekléziákban is sűrűn bukkanhatunk.²²

A sérülékenyebb ónedények még könnyebben rongálódtak. Általában számon tartották, pl. feliratokban emlékeztek meg róla, ha az ónedény egy régebbi anyagának felhasználásával, újraöntésével készült.²³

Az évszázadok során gyarapodó és a tűzvészek, háborús pusztítások következtében enyésző szikszói úrasztali edények jelentős része a hányattatások ellenére fennmaradt és többségüket ma is az egyházközség őrzi és használja. A művészettörténeti szempontból legjelentősebb darab, az 1635-ben készült keresztelőkancsó-vásárlás révén a Magyar Nemzeti Múzeumba, egy 1691-ből származó ónkanna pedig letétként a Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek sárospataki múzeumába került. A kivételesen gazdag egyházközségi anyag már a múlt században felkeltette a szakemberek figyelmét. Az 1870-es években elsőként Myskovszky Viktor figyelt fel a gazdag és iparművészet-történeti szempontból is figyelemre méltó együttesre.²⁴ Az egyházközség elismert kiállítóként szerepelt a millenniumi ünnepségeken, az úrasztali edényekről megemlékezik a vármegye monográfiája és Genthon István művészeti topográfiái is.²⁵ Az alábbiakban a fennmaradt írott források időrendje alapján tekintjük át az ötvös- és óntárgyakat, illetve a ma már meg nem lévő tárgyakra vonatkozó adatokat.

A szikszói református egyházközségnek jelenleg nyolc ötvösmívű úrasztali edénye van. A klenódiумok száma az évszázadok folyamán nagy változásokat mutat. 1616-ban a jegyzőkönyvben a következő bejegyzés található: „Ekkor készítettett az úr asztalához való, sűrűen lyukacsosan vert és arannyal virágosan megfuttatott ezüst cápa pohár, mellyel élünk ma is az úr vacsorája alkalmatosságával, melynek alsó részin való kerületire mind az praedikátor, mind a bíró neve darabonként ki vagon metszve ily formán: Joa: Keczk. Pas. Gr. Lit. Jud. 1616.”²⁶ A jegyzőkönyv előző oldalán lévő bejegyzésből

22. Pl. Takács Béla: Ötvösművek a Debreceni Református Kollégium Múzeumában (Évezredek, évszázadok kincsei IV.) Budapest, 1988. 19., Ezüst gyűrűket és pecsétnyomót említenek pl. a gyöngyösi reformátusoknál is: Gyöngyös, református egyház levéltára, protokollum 45. (1703)

23. Németh Gábor: Felső-Magyarország ónművészete a XVI–XVII. században. Egyházi használatban levő ónedények különös tekintettel a kassai kannagyártó céhre. Művészettörténeti Értesítő 30/1981/172. (A továbbiakban: Németh: Ónművészet)

24. Myskovszky Viktor: Az 1875-dik év nyarán tett régészeti utazásom eredménye. Archaeológiai Közlemények 10/1876/72–73.

25. A Millenniumi Kiállításon való színvonalas részvételért kapott, I. Ferenc József aláírásával kelt elismerő oklevél ma is az egyházközség birtokában van. Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Magyarország vármegyéi és városai I. Szerk.: Sziklay János–Borovszky Samu Budapest, 1896. 355., Kép: 354., Kováts J. István: Magyar református templomok. Budapest, 1942. II. 494., Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. Budapest, 1961. II. 277–278. Az egyes tárgyakról szóló részletes művészettörténeti szakirodalmat a tárgyak leírásánál közöljük.

26. Szikszó, protokollum 11.

kitűnik, hogy az 1616. február hónapban tartott vizitáción Kecskeméti János prédikátoron kívül többekkel együtt részt vett „Gregorius Literatus de Thornia iudex primarius” is.

A fenti leírás teljesen ráillik az egyik ma is meglévő talpas pohárra (*I. kép*). Az ezüst 5/6:2/6 arányú²⁷ kónuszos pohár palástja trébelt és vésett díszű. A szájperem alatt, a talpgyűrű két oldalán és a talpperem szélén vésett levélindás és arabeszkos díszítés látható. A közöttük lévő mezőket teljesen beborítja egy poncolt ún. cápás felület, amelyen a pohár kupáján három nagy verejtékcsonomó és három gyémántmetszéses ruta mustra helyezkedik el. A talpgyűrű alatti részen három verejtékcsepp és három káróminta váltakozik.

A talpperem alsó felén körbefutó vésett felirat a következő: „(D*P) IVD:GR:LIT:PAS:IOA:KEZCK:1616*²⁸”. Ugyancsak a talpszegélyen látható egy beütött pesti vagy bécsi, 1872–1922 között érvényes agárfejes hitelesítőjegy és egy ismeretlen, háromlevelű lóherét ábrázoló ötvösjegy. A pohár vésett díszű részein galvánaranyozás található. Ez a megfigyelés, továbbá az a tény, hogy a poháron és az 1616-os jegyzőkönyvben szereplő felirat csak tartalmilag azonos, de sorrendjében nem, felveti a kérdést: mi történt a pohárral? Az 1695-ös összeírás 4. tétele: „Vagyon egy aranyas, borsóztatós és ökörhúgyos, gyertyatartó talpú forma icés cápa pohár” valószínűleg még erre a pohárra vonatkozik. Varga József lelkész 1891-es leltárában azonban nem szerepel, mivel csak a 6. pont alatt felsorolt „Egy ezüst, talpa felé aranyozott abronccsal körített pohár” felel meg egy talpas pohárnak, ám a tudós lelkész nem említi, hogy felirat lenne rajta. Nyilvánvalóan egy másik darabról van szó. Az egyház történetéről szóló kéziratában említi ugyan az 1616-os adatot, de megjegyzi, hogy a pohár elveszett.²⁸ Hogy valójában mi történt nem tudjuk, de a millenniumi kiállításon a szikszói klenódiumok között ismét szerepel egy, a fent leírtaknak megfelelő pohár.²⁹ Maga a típus, az ún. „verejtékes talpas pohár” a XVII. század első felének kedvelt edénytípusa volt, s különösen a protestáns egyházak használták az úrvacsora kiszolgáltatásánál. Eddig legteljesebb publikálásukat Bobrovsky Ida és Takács Béla végezte el, gyűjteményes kiállításon 1934-ben szerepeltek. Nyilván ilyen talpas poharokról van szó abban az 1614-ben a szikszói bírák által Kassa városához írt levélben is, amelyben igazolták, hogy egy a Szikszó által felvett kölcsönből – mint írták – a város szükségére 24 forintért „poharakat vettünk volt.”³⁰

Az egyházi jegyzőkönyv 1622-re vonatkozó bejegyzése: „Debreczeni Boldizsár szikszai prédikátor, az csináltatott az úrasztalához egy aranyas, virágosan kivert ezüst tányért, melyre mind maga, mind felesége, mind leánya neve fel vagyon metszve ily formán: Baltha: Debre. past. Szikszaien., uxor ejusd. Susanna Szánthai, eorumq. filia

27. Teljes mag.: 24,5 cm, talp mag.: 7 cm, kupa mag.: 17,5 cm, talp átm.: 10,2 cm, száj átm.: 11,2 cm. Képet közli: *B. Bobrovsky Ida: A XVII. századi mezővárosok iparművészete (Kecskemét, Nagykőrös, Debrecen) Budapest, 1980. 131. kép.*

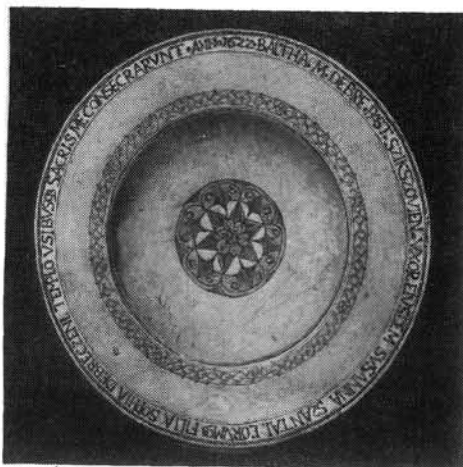
28. *Varga J. i. m. 51.*

29. Az 1896. évi Országos Ezeréves Kiállítás eredménye. Szerk. Matlekovics Sándor. Budapest, 1898. V. 641., Képe: Abauj-Torna vármegye i. m. 354. Meggyőződésünk, hogy a jelenlegi pohár egy réginek nem túl sikerült másolata. Bizonyos technikai megoldások: fémm nyomott pohárfenék, a vésett díszítés értelmetlensége és a felirat betűi alapján vontuk le ezt a következtetést.

30. *Bobrovsky I. i. m. passim, Takács B.: Ötvösművek i. m. passim.* A magyarországi református egyházak műkincseinek kiállítása az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeumban, kézirat. Az Iparművészeti Múzeum Adattára. Az idézett szikszói adat: Kosiče, Archiv Mesta Kosič, Kassa város levéltára, Missilisek 5587/10., Szikszó, 1614. Október 8.

1. kép. Aranyozott ezüst talpaspohár, 1616?

2. kép. Részben aranyozott ezüst kenyérosztó tányér, 1622.

Sophia Debreczeni, templo usibusq. me consecrarunt Anno 1622.”³¹ Az 1695-ös inventárium 9. tétele alatt a következőképp szerepel: „Vagyon egy úrvacsorához tartozó, Debreczeni Boldisár conferálta aranyas ezüst tányér”. Az 1891-es leltárban a 10. sor-szám alatt található, mint „kisdéd ezüst tányér”. A darabot említi az Abaúj-Torna vármegye történetét feldolgozó publikáció.³² A ma is meglévő (2. kép) patena formájú ezüst tányér keskeny peremének szélén feliratos sáv fut körül. A sodrott drótot mintázó véséssel keretelt egy cm széles mezőben félantikva nagybetűkkel véselt felirat van: „BALTHA. M. DEBRE. PAST. SZIKSZOVIEN. VXOR EIVSDEM SUSANNA SZANTAI, EORVMQ. FILIA SOPHIA DEBRECZENI, TEMPLO VSIBVSQ. SACRIS ME CONSECRARVNT. ANNO 1622.” A perem köldök felőli szélén gondosan véselt négy átkötéssel és négy kis virággal tagolt babérkoszorú helyezkedik el. Stílusában teljesen elüt és kivitelében is gyarlóbb a tányér köldökében lévő véselt rozetta. A koncentrikus váltakozó félkörökből és csillagokból álló motívum, valamint a hátoldalon lévő hatosztású korong véleményünk szerint a XIX. században került a tárgyra. A vésések mélyedéseiben aranyozás nyomai láthatóak. Készítőre utaló mesterjegy és hitelesítő céhjegye nincs a tárgyon. A köldökben lévő véséstől eltekintve a darab tökéletesen beilleszthető a hasonló korú paténák, illetve kenyérosztó tányérok sorába.

31. Szikszó, protokollum 11. Mivel az itt közölt ötvöstárgyak feliratai a hibás olvasatok és a rövidítések következtében a legváltozatosabb hibákkal jelentek meg a különböző közleményekben, közöljük helyes olvasatát is: „Baltaharus Debreczeni pastor Szaikszaiensi, uxor eiusdem Sausanna Szánthai, eorumque filia Sophia Debreczeni, templo usibusque me consecrarunt. Anno 1622.” A tárgy atm.: 17 cm, peremszélesség: 3,2 és 3,5 cm között váltakozik.

32. Abaúj-Torna vármegye i. m. 355.

3–4. kép. Részben aranyozott ezüst keresztelőkancsó, 1635. (Miskolci Bálint, Debrecen?)

Az 1635-re utaló bejegyzés a magyar emléktanyagban páratlan darabra vonatkozik: „Vámosi Nagy Lőrinc özvegye, Tóth Borbála és Gesztelyi Nagy János özvegye Király Anna ajándékoztak az ecclesia számára egy kacsa forma orrú nagy ezüst pohárt, melyet megaranyoztatott Muszka János és felesége Koppán Mária, körül ez az írás vagyon: Egregii Laurentii Nagy de Vámos relicta Barbara Tóth et egregii Joannis Nagy de Gesztely Relicta Anna Király, eorumq. haeredes, usibus sacris in Ecclesia Szikszaiens. me consecrarunt. Pastore Ecclesiae Casp. Gelei Anno 1635. Auro ornavit Joannes Muszka et consors Maria Kappan 1639.”³³ Ezt 1695-ben így írták le: „Vagyon egy kacsa orrú, álla alatt emberfő, széles lábú aranyas, ibrik forma, sötös keresztelőkancsó ezüst pohár.” Az 1891-es leltár az 1. sorszám alatt említi, feliratában olvasati hibával. A különleges kanna a továbbiakban szerepel a vármegyei monográfiában és a millenáris katalógusban is.³⁴ Az itt történt bemutatkozás felkeltette a múzeumok figyelmét is és amikor a templom tetejének javítását kellett elvégezni, 1911-ben Grünberger Ignác közvetítésével 4000 koronáért megvásárolta az Iparművészeti Múzeum. 1936-ban került át a Nemzeti Múzeumba³⁵ (3–4. kép). Részben aranyozott ezüst, trébelt és vésett, tagolt kerek talpon álló tojásdad alakú testtel, tagolt nyakkal, csőrös kiöntővel, kérdőjel alakú füffel.

33. Szikszó, protokollum 14.

34. Abaúj-Torna vármegye i. m. képe: 354, leírása 355. Az 1896. évi Országos i. m. 641. A szöveg feloldva: „Egregii Laurentii Nagi de Vámosiensi relicta Barbara Tot et egregii Johannis Nagi de Geszteliensi relicta Anna Királ earumque haeredes usibus sacris in ecclesia Szikszoviensis me consecrarunt, pastor ecclesiae Casparus Gelei. Anno 1635. Auro ornavit Joannes Muszka et consors Maria Kappan 1639.”

35. Magyar Nemzeti Múzeum ötvösgyűjteménye, Ltsz.: 60.80. c. Mag.: 30,7 cm, talp átm.: 10,7 cm, száj átm.: 3,8 cm. Kováts J. István szerint az egyház 1907-ben „három régi és használatban már nem lévő kelyhet adott el a Magyar Szépművészeti Múzeumnak”. *Kováts J. I. i. m. II. 494.*

Tagolt talpának két kidomborodó sávján trébelt tojássor és lándzsalevéldísz. A gyűrűvel tagolt nodus két oldalán öntött, plasztikus virágdísz. A test alsó részén lándzsalevélsor, a nyak alatt trébelt tojássor. A test felső részén hullámvonallal díszített vésett vonaldísz alatt két sorban vésett felirat: „EGREGII: LAURENTII: NAGI:DE VÁMOS:RELICTA:BARBARA TOT:ET: EGREGII JOANIS:NAGI:DE GESZTILI:RELICTA:ANNA: / KIRAL EARQ:HAEREDES:VSIBVS:SACRIS:IN:ECCLA:SZIKSZOVIENS ME CONSECRARVNT PAST ECCLAE:CASP GELEI” alatta mondatszalagon „ANNO 1635.” A kiöntő alatti oldalon babérkoszorúban hat sorban „AURO / ORNAVIT / JOAN: 16–39 / MUSZKA: / ET CON. MAR KAPPAN”. Csőrös kiöntőjének szélén gyöngysor, alatta maszkos dísz, fülén herma és maszk díszítés. Talpán MB beütött mesterjegy.³⁶ Újabban Bobrovsky Ida az előkerült források alapján Miskolci Bálint debreceni ötvös személyéhez köti.³⁷ Formailag a fennmaradt magyar emlékanyagban egyedülálló kanna, leginkább németalföldi előképekre vezethető vissza. Az intenzív kapcsolat, ami a magyarországi protestáns egyházak és a németalföldiek között fennállott, elégséges magyarázatot ad arra, hogy egy jelentős mezőváros gyülekezete ilyen kannával rendelkezzen. Mint a forrásadatokból is kitetszik a kannát a keresztelési szertartásoknál használták. (Érdekes, hogy az igényes kivitel és az egyértelmű egyházi funkció ellenére nem készült hozzá keresztelő tál. Ugyanakkor erős rokonságot mutat az 1618-ban I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna által a sárospataki református egyház számára készíttetett nagyméretű ezüst keresztelő tállal.) A donációs feliratban szereplő két özvegy a szikszói eredetű Nagy családhoz kötődik, amely népes köznemesi familiaként a környékre is elszármazott, mint a kannán is olvashatjuk, (Sajó)vámoson és Gesztelyben is éltek.

1679-ből való a következő feljegyzés, amely szerint „Ubrisi Pálné, azelőtt Jászi Jánosné Szabó Kata hagyott úr asztalához egy aranyos ezüst pohárt, egy icésnyit, azonkívül templomra két hordó bort”.³⁸ Az 1695-ös leltárban két icés méretű pohár is szerepel. A 2. sorszámú „egy budai icés, aranyas cápa pohár” és az 5. „egy icés, az talpa felé aranyas abroncsú ezüst pohár”. Talán ez utóbbival azonosítható, mivel mint eddig is láttuk, igen jó, a lényegyet megragadó leírásokat adtak s ha cápázott lett volna a felület, valószínűleg megemlítték volna. Ilyen megfontolások alapján azonosíthatjuk Varga József leltárának 2. tételével. („Egy úrvacsorai pohár ezüstműből, kívül és belül aranyozott.”) Ez a darab a meglévők közül eggyel sem azonos és nem szerepelt a századvégi kiállításon illetve publikációkban sem. Valószínűleg egy egyszerű ezüst pohár volt és nem tartották lényegesnek.

1685-ben Bacsoni Andrásné, Nyíró Anna testamentumában nemcsak zálogolt pincét és három hordó bor árát hagyta az ekléziára, hanem, mint a végrendelet 2. tételként olvashatjuk: „egy ezüst pohár, kívül belől aranyas és szegeletes, azt hagyom az úr asztalára, a szikszáira”.³⁹ A tárgy ma már szintén nem található meg.

Egy másik 1685-ös bejegyzés az alábbiakról tudósít: „Ez idő tájban Szemere Sigmond feleségével, Török Katával Isten dicsőségéhez való buzgóságából csináltattak az úr asztalához egy arannyal egészen megfuttatott ezüst tányért, melynek kerületire mind maga, mind felesége neve fel vagyon metszve ily formán: G. D. Sigismundus Szemere et consors Catharina Török hoc opus fieri curarunt”.⁴⁰ Ez a darab természetesen szerepel 1695-ben a 10. sorszámon, ugyancsak megtalálható 1891-ben is (9. tétel). Jelenleg

36. A jegy rajza azonos: *Kőszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek. Budapest, 1936. Nr. 547.

Michael Beri debreceni ötvös jegyének rajzával, de Kőszeghy a kannát nem említi.

37. *Bobrovsky I.* 74., 147. Képe: 75–76. kép.

38. Szikszó, protokollum 24.

39. Uo. 24–25.

40. Uo. 26., Abaúj-Torna vármegye i. m. 355. Képe: 354.

5. kép. Aranyozott ezüst kenyérosztó tányér,
XVII. század

6. kép. Aranyozott ezüst talpas pohár,
XVII. század (Szegeci Gáspár, Debrecen)

is az egyházközség tulajdonában van a részben tűzaranyozott, széles peremű, kerek kenyérosztó tányér, a perem szélén körbefutó vésett antikva felirattal: „HOC:OPVS:FIERI:CVRARVNT:G:D:SIGISMVNDVS:SZEMERE:ET:CONSORS:CATHALINA:TEŐRŐK”.⁴¹ Ajándékozója szintén ismert mezővárosi nemesi família sarja, mint annak státusára a g(enerosus) d(ominus) rövidítés is utal (5. kép).

A két szikszói kenyérosztó tányér közös vonása, hogy csak az ajándékozókra vonatkozó feliratot tartalmazzák, a megszokott bibliai idézet, vagy zsoltárszöveg hiányzik róluk. A fennmaradt példány formailag inkább a katolikus misefelszereléshez tartozó paténákhoz áll közel.

1708-ban „Dobi Nagy Kata asszony, Török János házastársa, Istenhez való szeretetibül a szikszai szent ecclesiának hagyott egy trébellett ezüst pohárt, mely kockásan meg vagyon aranyozva”.⁴² Minden bizonynal szerepel az 1891-es leltárban is, csak éppen nem azonosítható, mivel a leltárt felvevő Varga József lelkész négy darabot is kehelyként említ, s ez nyilvánvalóan időnként pohárra vonatkozik. A meglévő tárgyak között szerepel egy talpas pohár (6. kép), amely ezüsből készült, a díszítmények aranyozottak. A perem és a talpgyűrű körül vésett pikkelydísz, a perem alatt vésett

41. Átm.: 21,2 cm

42. Szikszó, protokollum 45.

arabeszk. A kupa paláston 3×2 és 3×1 poncolt gyémántmetszéses ruta díszítmény, a talpon 3 elfordított hasonló dísz. A pohár fenekén ZG monogramos mesterjegy van.⁴³

Ehhez hasonló, de más formájú pajzsban lévő jegyet Bobrovsky Ida Szegedi Gáspár debreceni ötvös jegyének határozott meg. Ennek alapján a szikszói talpas poharat is az ő művének tartja.⁴⁴ A mester 1645-ben halt meg, tehát, ha elfogadjuk szerzőségét, akkor a darabot 1645 előttre kell datálnunk. Mivel a poháron nincsen ajándékozási felirat, nyilvánvalóan világi használatból került a gyülekezet tulajdonába. Mint fentebb láttuk, 1685-ben a kenyérosztó tányér egyik ajándékozója Török Katalin, aki minden bizonnyal rokonságban volt a poharat hagyományozó Török Jánosnéval. Ha tehát a pohár 1645 előtt készült, akkor több, mint fél évszázadon át volt a Török vagy még más család birtokában.

Az 1695-ös összeírás 8. tétele egy „ezüst kalán és két ezüst gyűrő”. A kanálról megemlékeznek az idézett 1724-es jegyzőkönyvi bejegyzésben is, ugyancsak szerepel az 1891-es leltár 11. pontjaként, mint „pohártisztító ezüst kanál”. Azt, hogy a pohártisztító kifejezés milyen funkciót takar, nem tudjuk. Tény, hogy a jelenleg meglévő tárgyak között egy erősen rongált merítőjű reneszánsz kanál van (7. kép). Ezüst, pajzs alakú öblös préselt fejéhez a hátoldalon végigfutó bordával vékony csavart nyél csatlakozik, amelynek végén két félből összeforrasztott üreges gömb van a forrasztást takaró gyűrűvel. A merítő belső felén utólagosan bekarcolt „ECL” felirat látható, nyilvánvalóan az „ecclesiáé”, „ecclesia tulajdona” megjelölésre való utalásként.⁴⁵ Ez az a reneszánsz kanáltípus, amely a XVI. század végétől csaknem minden városi mezővárosi polgár hagyatékában is megtalálható.⁴⁶

Az 1695-ös inventárium 6. darabja „egy meszelyes, lógó talpú ezüst pohár”, amely a későbbi leltárakkal nem azonosítható, azonban a meglévő tárgyak között található egy talpas pohár, amelynek alsó talpszegélye pótoltt (8. kép). A részben tűzaranyozott ezüstpohár⁴⁷ szájpereme körül és a talpgyűrű két oldalán vésett arabeszk díszítés van. Alján egy beütött mesterjegy található, amelyet ez ideig nem sikerült meghatározni.

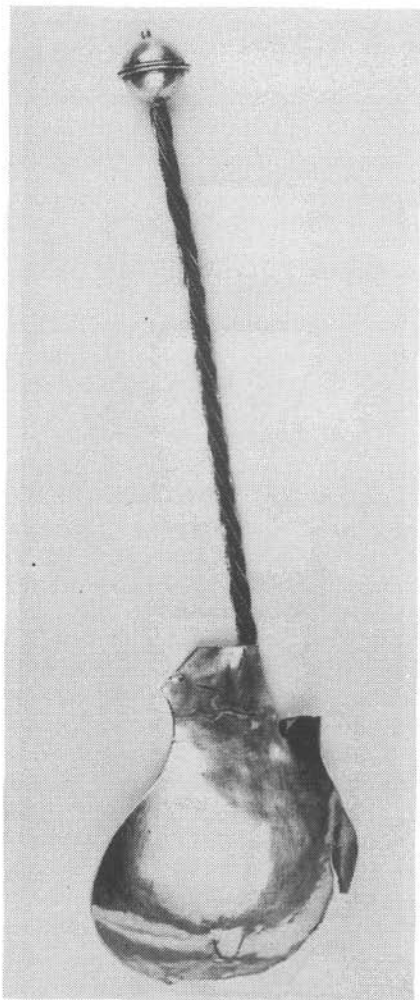
43. Mag.: 18 cm, száj átm.: 9,1 cm, talp átm.: 7,8 cm.

44. Bobrovsky I. i. m. 134., 147. az ötvösre vonatkozó adatokat közli, e szerint 1621 és 1645 között található Debrecenben. A szerző jelen poharat is az ő művének tartja.

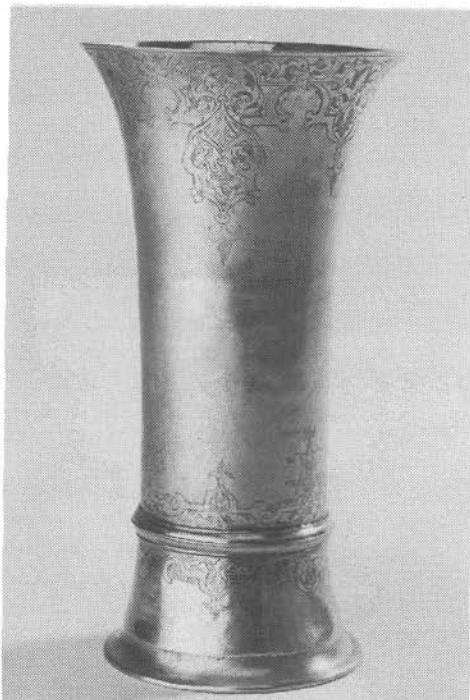
45. Hossz.: 19,3 cm.

46. S. Lovag Zsuzsa–T. Németh Annamária: A tolnai XVI. századi kincslelet. Folia Archaeologica 25/1975/240–242.

47. Mag.: 20,7 cm, száj átm.: 10,5 cm, talp átm.: 9,7 cm.

7. kép. Reneszánsz ezüstkanál, XVII. század

8. kép. Aranyozott ezüst talpas pohár, XVII. század

Bobrovszky Ida a Kecskeméten működő, kitűnő tehetségű ötvösmester, Tar Illés munkájának tartja, azonban az ő mesterjegye lényegesen eltér a mi poharunkon lévőétől és kvalitása is sokkal jobbak, mint amit – az egyébként igényes – szikszói darab nyújt.⁴⁸ Véleményünk szerint ez a mesterjegy még feloldatlan.

Az 1695-ös leltár 1. tétele „egy aranyas pohár, kinek a közepin betűs, hat bogláros karika vagyon”, az egyházközség legrégebbi darabjának tekinthető. A leírás alapján nehéz lenne rekonstruálni. Azonban az Abaúj-Torna vármegye monográfia szikszói klenódiumokat közlő fotóján⁴⁹ a többi között egy késő gótikus, karélyos, áttört talpszegegyű, küllős noduszú – mint a leírásból is azonosítható – a nodusz rombusz alakú díszein betűkkel díszített, katolikus liturgiában használt kehely képe látható. Valószí-

48. *Bobrovszky I.* i. m. 33–34., 147. Képe: 31. kép.

49. Képe: Abaúj-Torna vármegye i. m. 354.

núleg erre vonatkozik az 1891-es leltár 4. leírása: „egy díszes arany kehely felirat nélkül”. Hogy mi lett a darab sorsa, nem tudjuk. Századunkban már nem említik. Azonban mindenképpen figyelemre méltó, hogy még egy, a reformáció előtti időkből származó kehely is hosszú ideig az úrasztali edények közé tartozott. Mint értékes középkori emléket az egyházközség értékesíthette is a gyakran esedékes – és a szikszói templom tekintélyes méreteiből adódóan nagy megterheléssel járó – felújítási és tatarozási munkák fedezésére, hiszen így került el Szikszóról az 1635-ös keresztelő kanna is. Sőt annak lehetősége sem zárható ki, hogy valamikor egy másik egyháznak adományozták, hiszen az egyházközség életében erre is van példa. Amikor 1810-ben Tállya leégett, Szikszó adott „egy talpas, aranyozott ezüst poharat, melynek srófon jár a talpa”, írja Varga József az egyház történetét feldolgozó, már többször idézett kéziratában.⁵⁰ Nagyon reméljük, hogy egyszer még felleljük ezt a szép késő gótikus kelyhet is.

A továbbiakban még két meglévő, ám a korábbi leltárakban nem azonosítható ötvöstárgyat ismertetünk. A legkisebb méretű, alacsony talppal ellátott pohár eredetileg a XVI. század második felében elterjedt ún. tölcseres pohár volt.⁵¹ A kónuszos kupa a felső harmadától hirtelen erősen kihajlik és a szájerem alatt vésett kettős vonalsorral határolt sávban háromjű leveles indadíz fut körül. Ez a díszítés nagyon jellegzetes.⁵² A pohár fenekénél, (amely a teljes magasság 1/7 részénél van) erősen kidomborodó talpgyűrű rejtje el az alacsony, erősen íves későbbi talprész illesztésének nyomait. Ezen ötvöstárgy esetében tehát egy, az évszázadok folyamán használt, átalakított és az egyházi használat által megőrzött ezüstpohárról van szó (9. kép).

Az utolsó ötvöstárgy egy tálca,⁵³ amelyet ma is használnak. Ezüst, hullámos szélű téglalap forma. Keskeny, öntött, rózsaszegélyű peremmel. A tál öblében vésett kurzív betűs felirat: „Isten dicsőségére ajándékozta Dely László”. A perem stílus mellett pesti Diana-fejes hitelesítőjegy és kivehetetlen mesterjegy van beütve. Stílusa az 1870-es évekre utal, azonban ezt a keskeny, rózsás peremet még az 1930-as években is alkalmazták. Kora csak a mesterjegy vagy az ajándékozó személyén keresztül lenne meghatározható. A Delyek a XX. században töltöttek be Szikszón világi egyházigazgatási funkciókat.

Az 1695-ben számba vett hét ónedény közül hármat ma is őriz az egyházközség. A 11-ként említett, csizmadia céh konferálta „öreg”, azaz nagyméretű ónkanna a legtekintélyesebb művészi kivitelezését tekintve is.⁵⁴ (10. kép) felfelé enyhén keskenyedő testű kanna talpánál és szájereménél gyűrűszerűen kiszélesedik, hozzá S alakú fül kapcsolódik, fedele egy nagyobb és egy kisebb, egymásra helyezett korongelemből áll. Egykori fedélgombjának ma már csak alsó, gyűrűszerű eleme van meg. A fedélhez levélszerű elemekből összeállított öntött billentő kapcsolódik. Az edény három, kissé lapított gömb lábön nyugszik. Felületét vésett övsorokkal három mezőre osztották, amelyeket az ónművességben alkalmazott jellegzetes díszítő technikával, ún. flecheléssel és sima vonalú véséssel virágindákkal és virágcsokrokkal töltöttek ki. A virágdeko-

50. Varga J. i. m. 44.

51. Mag.: 14,8 cm, száj átm.: 10,2 cm, talp átm.: 8,1 cm.

52. Bővebb feldolgozását lásd: S. Lovag Zs.–T. Németh A. i. m. 236–238.

53. Hossz.: 31,5 cm, szél.: 20,5 cm.

54. Mag.: 44,5 cm. A felületén jelentkező korrodáció, ún. ónpestis nyomai miatt, megfelelő állagmegóvás céljából letétként a Tiszáninnyi Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Sárospataki Múzeumában elhelyezve. Lásd még: a szikszói meglévő ónkannákra: Weiner Mihályné: Ónedények Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A Miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyve 8/1969/247–263., Uő.: Ónművesség. A magyar gyűjtemények legszébb óntárgyai. Budapest, 1971. 12., 13., 14. kép, Németh G.: Ónművesség 176–177. 3., 5., 6. kép.

9. kép. Ezüst tölcséres pohár,
XVI–XVII. század

10. kép. A szikszói csizmadiacéh által
adományozott ónkanna, 1691.

rációban teljes gazdagságában bontakozik ki a magyarországi késő reneszánsz motívumkincs: ötszirmú virágok, tulipánok, rózsák, gránátalmavirágok és körponccal beültött szőlőfürtök. A felső mező közepén levélkoszorúval övezve vésett felirat: „SIKS. REFORMATA / ECC: H. O. KANNA ISTVAN / DIEAK: PAP. IST: N: E: HAZI / BAN: EpItEtEK”. Az alatta lévő mezőben babérkoszorúval övezve: „CIZ: CE: VEtTE / 1691.” Az évszám két-két száma közé csizmadiaszershám, ún. bicskia került. A céh 1666-os pecsényműjének lenyomatán szintén ebben az elrendezésben került a dátum számai közé az ismert csizmadiaszershám, de itt a mesterség más kellékei is megjelennek (musta, csizma) szintén indák közé foglalva.⁵⁵ A feliratban szereplő két név – István diák, tehát iskolázott személy és Pap István – az adományozás évében az eklézsia egyházfiai voltak. Pap István valószínűleg azonos azzal a Körtvélyesi (Kertvélyesi) Pap Istvánnal, aki Szikszón bírói tisztséget viselt és akinek fia és unokája – mindketten művelt és iskolázott kismesek – a XVIII. században hosszú ideig álltak a mezőváros élén.⁵⁶

55. *Bodó Sándor*: Borsodi, abaúji és zempléni céhpecsétek. A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve 9/1970/195. A kannát az előző jegyzetekben szereplő hivatkozásokon kívül említi még: *Takács Béla*: Céhemlékek falusi és városi református templomokban. *Theológiai Szemle* 1976. 77–81. (Itt szerepel a szikszói szabók által ajándékozott ónkanna is.)

56. Szikszó, protokollum 29., 36., 37. Lásd még: *Németh Gábor*: Szikszó mezőváros autonómiája a 17–18. században. *Történelmi Szemle* 25/1982/537–549., Uő.: Körtvélyesi István szikszói bíró és fia XVIII. századi naplója. Borsodi Levéltári Évkönyv 5/1982/747–794.

11. kép. Szarka János által adományozott ónkanna, 1691. (Kassai mester)

12. kép. Ónkanna, 1691. (Kassai mester)

A nagyméretű és gondosan díszített ónkannán nem található mesterjegy, de stílusa és a többi fennmaradt szikszói ónkannához való kötődése révén mindenképpen felvidéki, kassai vagy eperjesi mester művének tekinthető.

Az 1695-ben 12. tételként említett „szárnyas” lábú (valószínűleg szárnyas angyalfejeként álló) ónkanna és a Liptai Miklósné „conferálta” karcsú testű keresztelőkanna (13. tétel) ma már nincsenek meg. A sorrend szerint következő két kanna viszont ma is a helyén található. A Szarka János „kiváltotta” (14.) és a kisebb méretű, de vele megegyező formájú, egyiccés „széles talpúként” jellemzett (15. tétel) ónkannák a felsőmagyarországi, főleg kassai ónművesek jellegzetes korabeli kannatípusát képviselik. Mindkettő egyenes palástú, hengeres testű, ívesen kidudorodó talpú. Jellegzetes a palást aljától valamivel feljebb körbefutó domború gyűrű és a mindkettőn azonos formájú, kissé barokkos, stilizált levélszerű elemekből kialakított billentő és az ugyancsak domborműves toboz alakú fedélgomb.⁵⁷ A két kanna esetében nemcsak egy jellegzetes kassai típusról, hanem ugyanannak a – mesterjegyében pajzsra helyezett szőlőfürtöt használó – kassai kannagyártó mesternek két művéről van szó.⁵⁸ A városjegy és a mesterjegy mindkét kannának a fülén található. Palástjukat szintén késő reneszánsz virágindák borítják. A feliratok is azonos módon, egymás felé helyezett, egy kisebb

57. Szarka János kannájának mag.: 34 cm, a kisebb kanna talpa horpadozott, fedélgombja letört, billentője meghajlott, mag.: 24 cm. (Restaurálva.)

58. *Németh: Ónművesség 176–179.*, 184. Hasonló szőlőfürtös mesterjegyet közöl M W monogrammal (Witko Mihály) a XVII. század második feléből Kassáról: *Eva Toranová: Cinarstvo na Slovensku. Bratislava, 1980.* 163.

lapított és egy nagyobb, szalaggal összekötött koszorúba kerültek. Szarka János kannáján: „SIKS:REFORM: / ECC: H. O. KANNA”, „SZARKA IA. / ANO WA: / 1691.” A név mellé egy csőrében indát tartó madár – nyilvánvalóan az ajándékozó címerállata, azaz szarka került. A kisnemesi Szarka család a népes szikszói armalista családok egyike. Szerepük a XVII. század elejétől egészen a XIX. századig folyamatosan végigkövethető a mezőváros életében. A kannát ajándékozó Szarka János az 1690-es évektől 1715-ig a magistrátus tagja, 1695–1696 és 1698–1699-ben főkurátor, 1701-ben pedig főbíró volt⁵⁹ (11. kép).

A kisebb kanna felirata: „SIKS: REF: / ECC: W: O: K. Lök. NA”, „1.6 / 9.1.”. A rövidített szöveg itt is valószínűleg az adományozó nevét takarja, amit egyéb forrásadatok hiányában nem tudunk meghatározni (12. kép).

A Szaniszló Pál – szintén mezővárosi kisnemes – által „conferált” ónkannát a leltárban említett sascímer alapján azonosíthatjuk. Ez szintén egy, a felvidéki – főként lócsei – kannagyártók által kedvelt típust képvisel, amely a XVII–XVIII. század fordulóján terjedt el. A tiszáninneri egyházkerület egyházaiba, sőt még távolabbi vidékek eklézsiáiba is került belőlük. Jellemzőjük az edényformán túl a megegyező díszítés: kiterjesztett szárnyú kétfejű sas, amelynek teste stilizált szív alakot formál, ebbe gyakran felirat vagy évszám is kerül. A sasfejek fölött középen korona.⁶⁰ Nyilvánvalóan a Habsburg császári sasnak a korszakban a legkülönbébb formában megjelenő egyik ábrázolásáról (pl. bútorokon, vereteken, gyertyatartókon stb.) van szó.

Szaniszló Pál ónkannája⁶¹ felfelé keskenyedő, kúpos testű. Kiszélesedő talppere-me, S alakú füle, korong- és gombelemekből álló fedélgombja, domborművesen öntött, stilizált levélelemekből kialakított barokk billentője van. A kiterjesztett szárnyú, karmait meresztő sasmadár fölött leveles korona, alatta kétoldalt egy-egy kis négyszirmú virágtő, alatta és felette körbefutó flechelt övsorok, kétoldalán ugyancsak flechelt körívseletek és kacsok díszítik. Mesterjegye nincs (13. kép).

Az ónedények között 1695-ben utolsóként szereplő (17. tétel) óntányér ma már nincsen meg. Kenyérosztáshoz vagy keresztelőkészlet részeként használhatták.

Az inventárium felvétele után egy évvel, 1696-ban készült a szabó céh ónkannája, amely formáját tekintve hasonlíthat a leltárban említett szintén szárnyas angyalfejes lábú céhkannához. Talán annak mintául vételével rendelték meg a helyi szabómesterek. A felfelé ívesen keskenyedő testű⁶², jó minőségű, szép fényű ónból készült kannát talpánál, szájrpereménél és testének közepén domború övsor tagolja. Három domborművesen öntött, gömbben végződő, szárnyas angyalfej alakú lábön áll. S alakú füle a középső gyűrűsorhoz kapcsolódik. Visszahajló alsó vége domborműves körömsorban végződik. A fedél billentője letörött, fedélgombja öt darab, felfelé egyre kisebb korongelemből áll. A másik fennmaradt céhkannához hasonlóan gazdag díszítésű. A felső mező közepén ovális flechelt keretében a csizmadia kannáival megegyező felirat olvasható: „SIKS: REFORMATTa / ECC: HO. KANNA: ISTVAN / DIAK: PAP: IST: N: E / HAZBAN: EpIttEtEK.” Az alsóban szintén babérkoszorúban: „SZABO CE: WALTOTA KI / ANO / .16. / 9.6.” Az évszám mellett itt is megjelennek a céhjelvények: nyitott olló és szárai közé helyezett tű, mellettük a mesterség beszélő címereként ágaskodó kecske vésete. A feliratmezők, mint szimmetriatengely két olda-

59. Lásd: 56. jegyzet

60. A típusra lásd: *Németh: Önművesség 181., E. Toranová i. m. Katalógus 12., 14., Alexandru Sășianu: Ezüst- és önművesség a XVI–XIX. században. A Nagyvárad Református Egyházmegye kegyzserei. Nagyvárad, 1986. 73.*

61. Mag.: 26 cm. Az edény sérült felületét több horpadás borítja. (Restaurálva.)

62. Mag.: 38 cm, az edény sérült, felületén horpadások és utólagos forrasztás. (Restaurálva.)

13. kép. Kétféjű sassal díszített ónkanna, XVII. század vége

14. kép. A szikszói szabó céh által adományozott ónkanna, 1696. (Jonas Osterlamb, Eperjes)

lára egy-egy dúsan megformált virágtő került. Az edény fülén beütött városjegy Eperjesé. Mellette I. O. monogramos isten bárányát ábrázoló mesterjegy, amely Jonas (Johannes?) Osterlamb kannagyártóé. A tehetséges és műveit egyéni fantáziával dekoráló mestertől számos ónedény maradt fenn a XVII. század utolsó harmadából⁶³ (14. kép).

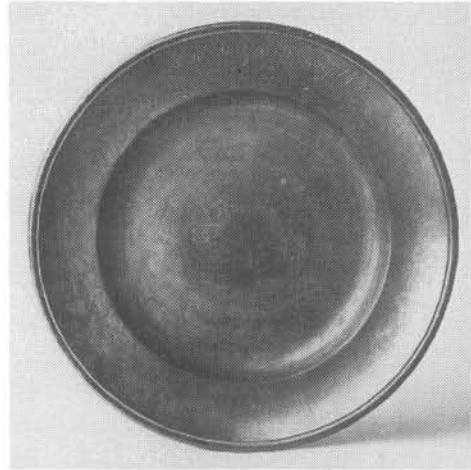
A szikszói ónkannák feliratának elhelyezése, megfogalmazása és az alkalmazott rövidítések módja, helyesírása következetesen alkalmazott gyakorlatra és megrendelői öntudatra utalnak, ami úgy látszik, attól függetlenül érvényesült, hogy a tárgyat éppen eperjesi vagy kassai mesternél rendelte meg a szikszói céh illetve kisnemes. Erre utalnak a díszítő elemek elrendezésében is fellelhető azonos vonások. (A kétféjű sassal díszített ónkannát nyilvánvalóan már készen vásárolta meg Szaniszló Pál saját használatára vagy közvetlenül az egyháznak szánt adomány céljából.)

A XVIII. században néhány új óntárgy került az eklézsia tulajdonába. Egyházi bejegyzés szerint Hodosi Sámuel szikszói prédikátor 1734-ben több textilra mellett a keresztelő kanna alá egy óntálat ajándékozott. 1762-ben a már említett Körtvélyesi család egyik tagja, „Kertvélyesi József az úr asztalához ajándékozott egy új ajakas ón kannát. Székely József azon szent végre adott hasonló ón kannát.”⁶⁴ A múlt század végén még mindkettő megvolt (17. tétel). Ma egy ilyen ajakas vagy csőrös kiöntőjű ónkanna van az egyházközség tulajdonában.⁶⁵ Mivel felirata nincs, nem határozható

63. Németh: Ónedények 181., 184., E. Toranová i. m. 166.

64. Szikszó, protokollum 127., 331.

65. Mag.: 30 cm, a kanna erősen rongált, talplemeze horpadozott, a fedél csuklója szétört, billentője hiányzik. (Restaurálva.)

16. kép. Ón keresztelő tál, 1853.
(Trillhas György, Miskolc)

15. kép. Ónkanna, XVIII. század

meg, hogy a fenti két adományozó közül melyiktől származik. Tipikus XVIII. századi forma, amely háztartási használatban nagyon elterjedt volt. Felfelé enyhén keskenyedő testét két domború övsor tagolja, párnaszerűen kiszélesedő talpon nyugszik. S alakú füle, íves elemekből kialakított kiöntője és korong elemekből álló, ma már sérült fedélgombja van. Mesterjegy nem látható rajta (15. kép).

1853-ban egy egyszerű ón keresztelőkészlettel bővült a klenódiumok sorozata. Az 1891-es jegyzék alapján tudjuk, hogy a ma is meglévő keresztelőtálhoz⁶⁶ eredetileg keresztelőkanna is tartozott. A nagyméretű, egyszerű kiképzésű óntál öblének belső peremén kurzív betűkkel „Szent Kereszt ségi edény. 1853.” Kívül a fenekén „A' Szikszai Reform. Egyház tulajdona” felirat olvasható. Az utóbbi alatt háromszor beütve Trillhas György miskolci ónműves jegye (16. kép). Mivel a kanna és a tál eredetileg egy készlet részeként készült, a keresztelőkanna is az ő műve volt. Trillhas 1800-ban bukkant fel Miskolcon, ekkor még mint rézgombcsináló. Az 1840-es évektől több egyházi és világi használatra szánt edénye maradt fenn környékbeli helységekből.⁶⁷ Itt érdemes megjegyezni, hogy a korábban Kassához és a felvidéki szabad királyi városokhoz valamint Debrecenhez fűződő szorosabb kapcsolatok helyébe ekkor egyre inkább, a század folyamán gyors fejlődésnek induló miskolci kézművesiparhoz kötődnek a szikszóiak. Az 1852-ben leégett templom – egyébként figyelemre méltó – historizáló asztalos és vas, valamint lakatos munkáit miskolci műhelyektől, illetve a diósgyőri vasgyártótól rendelték meg.⁶⁸

66. Átm.: 30,5 cm

67. *Weiner Mihályné*: Miskolci ónöntők és jegyeik. Művészettörténeti Értesítő 18/1969/183., 185., Uő.: Zinngießermarken in Ungarn. 16–19. Jahrhundert. Budapest, 1978. 63.

68. Erre vonatkozóan adatok a szikszói református egyház irattárában és *Varga J.* i. m.-ben.

Az 1891-ben szereplő, 1866-ban készült két „bortartó veresréz edény” ma már szintén nincs meg, de ugyanígy elpusztult a XVII–XIX. századi úrasztali terítők és textíliák egykor nagyon gazdag sorozata is. A rájuk vonatkozó forrásadatokat, mint iparművészeti adalékokat feltétlenül érdemes számba venni. Az első adat 1612-ből maradt fenn. Ekkor „Az úr asztalához készítettett egy arannyal s'selyemmel elegyesen varrott keszkenő, melyre virágos betűkkel ez nagyon írva: Az én testem bizony étel, az én vérem bizony ital.”⁶⁹

1695-ben 17 textiltárgyat írtak össze. Köztük recehímzéses, fémszállal ékesített selyem- és patyolatkendőket, különböző értékű szőnyegeket és török kendőket, melyek a hódoltság kora után váltak kedvelté a református egyházakban.⁷⁰

1709-ben Csillom István, maga is vagyonos mezővárosi, 1712- és 1716-ban főbíró az úrasztalhoz „egy skarlát szőnyeget” conferált. 1711-ben Gyüre Judit, Takács Halász Mihály felesége adományozott egy „tisztá arany fonallal varrott négyszegű patyolat keszkenőt, melynek közepin a Sz. Eccelsia neve ki vagon betűkkel varrva”. 1723-ban Szoboszlai Erzsébet, a néhai Lórántházi Ferenc prédikátor özvegye ajándékozott „egy szép arany és ezüst fonallal varrott lengyel patyolat keszkenőt, melynek közepire neve is fel vagon írva”. Ugyanebben az évben még egy „arannyal környülszótt drága négyszegű fejér patyolat kendőt” kapott az egyház. Hodosi Sámuel lelkész jóvoltából 1734-ben nemcsak a már említett óntál került a templomba, hanem a „prédikáló székre” egy szőnyeg és egy „új abrosz” az úr asztalára. 1756-ban Debreceni István és felesége Tzövek Anna olyan „keszkenőt” ajándékozott, amelynek „kerületin kötés vagon”, a közepén pedig kettőjük neve. Ugyanekkor nemzeti Kovács János „egy szép bojtos szőnyeget” hagyományozott.⁷¹ Az ajándékba kapott textíliák többsége nyilvánvalóan az úrihímzések közé tartozott.

A XIX. századi adatokat 1800-ban Teleki István leányának muszlinkendője nyitja, amelynek szélein „arany karikácskák”, körben pedig fehér hímzett virágok voltak. 1832-ben Kunsch Gábor leánya (a Kunschok többször viselték a kurátori tisztséget) saját maga által hímzett világoskék selyem kendőt, 1878-ban Kunsch Lajosné a keresztelő edényre egy „kettős selymekendőt”, 1889-ben Kunsch Ida „kettős selyem úrasztali kendőt, melynek felirata: Én vagyok az életnek ama kenyere”, 1890-ben Fehér Antal Józsefné ezüst csipkés úrasztali kendőt ajándékozott.⁷²

Legkönnyebben a textíliák sérültek. Szikszó tudós lelkésze, az 1891-es leltárt összeállító Varga József az 1695-ös inventáriummal kapcsolatban megjegyezte, hogy az abban említett textíliák nagy része már az ő korában sem volt meg. Szintén tőle tudjuk, hogy szikszói hitsorsosaik a tállyai tűzvész után ötvöstárgyat és textíliát is ajándékoztak a bajba jutott eklézsiának. 1812-ben pedig a vilyi templom leégése után „egy patyolat fejér kendőt, az négy szélén nyolc virággal és arany cérnával, boglárokkal kivarrra és egy hitvány bíbor sárga színű, kék selyem és fejér cérnával környülvarrt kendőt” küldtek az elpusztultak pótlására.⁷³

69. Szikszó, protokollum 10.

70. Vessd össze: *Takács Béla*: Református templomaink úrasztali terítői. Budapest, 1983., *Palotay Gertrúd*: A miskolci református egyház régi hímzései. Történetírás 1/1937/ 1–7., *Bobrovsky I.* i. m. passim, stb.

71. Szikszó, protokollum 46., 47., 52., 127., 302–303.

72. *Varga J.* i. m. 49–51.

73. Uo. 44.

Ez úton mondunk köszönetet Benkő György esperes úrnak azért, hogy lehetővé tette számunkra az anyag tanulmányozását és segítette kutatómunkánkat.

Függelék

- I. *A szikszói református egyház úrasztali felszerelésének összeírása 1695-ből* (Sárospatak, Tiszán-inneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára. A szikszói református egyház levéltára. Protokollum, 1694–1819. 7–8.; Szikszó, református egyház irattára, Protokollum, XVIII. század közepe 1825. 33–35. (Az 1695-ből fennmaradt leltár XVIII. századi másolata.)

Bona ecclesiastica neo substitutis aedilibus resignata Anno nunc currente 1695. die 6. Octobris.

Utensilia Sacra

- [1.] Vagyon egy aranyas pohár, kinek a közepin betűs, hat bogláros karika vagyon.
 - [2.] Vagyon egy budai icés, aranyas cápa pohár.
 - [3.] Vagyon egy egészben aranyas egybenjáró pohárok közül való egyes, fenekén keskeny, felül szélesebb, sima párkányú meszelyes cápa pohár.
 - [4.] Vagyon egy aranyas, borsózatós és ökörhúgyos gyertyatartó talpú forma icés cápa pohár.
 - [5.] Vagyon egy icés, az talpa felé aranyas abroncsú ezüst pohár.
 - [6.] Vagyon egy meszelyes, lógó talpú ezüst pohár.
 - [7.] Vagyon egy kacsa orrú, álla alatt emberfő, széles lábú aranyas, ibrik forma, sotós keresztelőd ezüst pohár.
 - [8.] Vagyon egy ezüst kalán és két ezüst gyűrő.
 - [9.] Vagyon egy úrvacsorához tartozó, Debreczei Boldisár conferálta, aranyas ezüst tányér.
 - [10.] Vagyon ugyan más, egy Török Kata conferálta szent asztalhoz tartozó, felül egészen aranyas ezüst tányér.
 - [11.] Vagyon egy, becsületes csizmadia céh conferálta, három gombon álló öreg ónkanna.
 - [12.] Ugyan más becsületes céh kiváltotta, három szárnyas fennálló ónkanna.
 - [13.] Vagyon ugyan egy Liptai Miklósné conferálta keresztelőd karcsú ónkanna.
 - [14.] Vagyon ugyan egy Szarka János úr kiváltotta, széles talpú ónkanna.
 - [15.] Vagyon ismét egy icés, kerek, széles talpú ónkanna.
 - [16.] Vagyon egy Szaniszló Páltul conferált ónkanna, sas címer az oldalán.
 - [17.] Ugyan egy sima óntányér.
 - [18.] Vagyon egy krakkai, rojtos végű úr asztalához való abrosz.
 - [19.] Vagyon egy csipkés környékű, közepin és a négy szögön tarkás recéjű gyolcs abrosz.
 - [20.] Vagyon egy publikános, szent asztalhoz való gyolcs, aranyas kendő.
 - [21.] Vagyon egy aranyas és feje selymes patyolat kendő.
 - [22.] Vagyon egy karmasin szín selyemmel és arannyal varrott csalán patyolat kendő.
 - [23.] Vagyon egy négyszögű kendő, körül török varrással varrott.
 - [24.] Vagyon egy különb-különbféle selyemmel varrott aranyas kendő.
 - [25.] Vagyon egy közepin betűkkel varrott aranyas patyolat kendő.
 - [26.] Vagyon egy barackvirág szín, selyemmel borsózott patyolat kendő.
 - [27.] Vagyon egy feje selyemmel karátoson varrott gyolcs kendő.
 - [28.] Vagyon egy török arannyal varrott bulya vászon keskeny kendőcske.
 - [29.] Vagyon egy, két végén török varrással almáson megvarrott keskeny kendő.
 - [30.] Vagyon egy veres skarlát szőnyeg.
 - [31.] Ismét más skarlát tarka szőnyeg.
 - [32.] Ugyan egy kopott szélű, sűrű tarkájú közönséges szőnyeg.
 - [33.] Ismét egy tarka szőr szőnyeg.
 - [34.] Vagyon egy nagy kék velencei és ugyan más tarka velencei szőnyeg.
 - [35.] Vagyon egy fekete márványkőből való nyolcszögű asztal.
- II. *A szikszói református egyház úrasztali felszerelésének összeírása 1891-ből* (Szikszó, református egyház irattára, Varga József lelkész: A szikszói ev. ref. egyház története, Szikszó, 1891. június 3. [kézirat] 44–46.)

Clenodiumaink jelenleg a következők:

1. Egy kacsá orrú ezüst keresztelő kanna ezen körülírással: „Egregii Laurentii Bagi de Vámos relicta Barbara Tót et Egregii Johannis Bagi de Gestii relicta Anna Király earumq. Heres usibus sacris in Ecclia Szikszoviensi me consecrarunt Past. Ecclie Gasparo Gellei ao. 1631. Auro ornavit Johannes Muszka et cons. Mária Koppan 1639.”
2. Egy úrvacsorai pohár ezüsből, kívül és belől aranyozott.
3. Egy ezüst kehely felírás nélkül.
4. Egy díszes arany kehely felirat nélkül.
5. Egy arannyal ékített ezüst kehely felirat nélkül.
6. Egy ezüst, talpa felé aranyozott abronccsal körített pohár.
7. Egy más, arannyal ékített ezüst kehely felirat nélkül.
8. Egy aranyozott ezüst tányér felirat nélkül.
9. Ismét hasonló tányér következő felirattal: „Hoc opus fieri curarunt G. D. Sigismundus Szemere et consors Catharina Teörök.”
10. Egy kisdéd ezüst tányér körirattal: „Baltha M. Past. Szikszoviensis uxor eiusdem Susanna Szántai eorumq. filia Sophia Debreceni Templo usibusq. sacris me consecrarunt. Ao. 1622.”
11. Egy pohártisztító ezüst kanál.
12. Egy ólom kancsó 1691-ből következő felirattal: „Siks. Reform. Ecc. H. O. Kanna, Szarka Ján. vál. ki.” Szarkát ábrázoló címer van rajta.
13. Egy ólom, három szárnyas lábón álló kanna ilyen felirattal: „Sziksz. Reformata Ecc. H. O. Kanna István Diák Pap István N. E. házban építették. Szabó czéh váltotta ki. Ao. 1691.”
14. Egy ónkanna, három gombon áll, ezzel a felírással: „Sziksz. Reformata Ecc. H. O. Kanna István Diák Pap István N. E. házban építették. Csizmadia czéh váltotta ki.”
15. Egy ólom kanna, felirata: „Sziksz. Refor. Ecc. U. O. K. Ao. 1691.”
16. Egy keresztelő ólom kanna alá helyezendő tállal. A ref. egyház készítette 1853-ban.
17. Két ónkancsó felirat nélkül.
18. Két bortartó veresréz edény 1866-ból.
19. Egy arany, ezüst virágokkal áttört vastag selyem kendő, ezüst csipkével szegélyezve.
20. Egy arannyal hímzett kék selyem abrosz rojttal. Felirata: „A szikszói ns. szt. Ecclia számára készítette Kunsch Johanna Kassán pünköszt havában 1832.”
21. Egy fehér moár kettős selyemkendő arany rojttal és színes selyem hímzéssel. Felirata: „Én vagyok az életnek ama kenyere. 1889.” Kunsch Ida adománya.
22. Egy arany virágos selyem abrosz arany csipkével, felirat nélkül.
23. Egy fátyol kendő arany hímzéssel.
24. Egy gyapot kendő ezüst rojttal kivarrrva. Szélein következő felirat olvasható: „Ajándékozta özv. Antal Józsefné 1890. ápr. 4. az Úrasztalára.”
25. Egy piros selyem kendő selyem rojttal, hímzéssel, közepén B. J. monogram. Özv. Kunsch Lajosné, szül.: Bártfai Júlianna ajándéka.
26. Egy avult vászon abrosz horgolt betéttel és csipke szegéllyel.
27. Egy fátyol kendő csipke szegéllyel, közepén e felirattal: „Debreczeni István és Czövek Annak 1703.”
28. Egy foltos vászon kendő, négy sarkán arany virág hímzéssel.
29. Egy foltos vászon kendő, körül színes hímzéssel.
30. Egy egyszerű avult kendő 1822-ből.
31. Egy foltos vászon kendő színezett arany hímzéssel.

Az úrvacsorai készletek a consistoriális teremben egyládában tartanak. A láda készült 1835. jún. 25-én. Készítette Isten dicsőségére az egyesült lakatos és szíjgyártó cég.”

(A tárgyakat a csizmadiacéh ónkannájának kivételével restaurálta Szabó László [Magyar Nemzeti Múzeum]. A fotókat a 10. fotó kivételével készítette Dabasi András [Magyar Nemzeti Múzeum])

ABENDMAHLSGEFÄSSE AUS DER REFORMIERTEN KIRCHE ZU SZIKSZÓ

Szikszo, gelegen im Komitat Abauj, und einst ein blühender Marktflecken, galt in der ungarischen Reformation und innerhalb dieser im Calvinismus als eine bekannte Siedlung. Im Laufe der vierziger Jahre des 16. Jahrhunderts begann sich die Reformation, das heisst, anfangs deren lutheranische Richtung, in den Gebieten von Abauj und Zemplen auszubreiten. Fast alle namhaften Vertreter der Reformation suchten auch Szikszo auf (Andras Batizi, Matyas Devai Biró, Istvan Benczedi Székely). Die dortige Schule war ein Partikel des Kollegiums zu Sarospatok und später des zu Debrecen. (Hier nahm beispielsweise auch Balazs Fabricius Sziksza seine Studien auf.)

Laut einer Inventarliste der Kirchgemeinde aus dem Jahre 1695 gab es hier ausserordentliche reiche Abendmahlsgefässe und Textilien: so werden in der Liste zehn kunstschniedene Gegenstände und sieben Zinngefässe erwähnt, von denen die meisten auch heute noch existieren. Ausserdem sind in dem vergangenen Jahrhundert noch neue hinzugekommen. Es gab hier auch viele Textilien 17 Stück von denen jedoch die meisten nicht mehr vorhanden sind. Wahrscheinlich waren sie mit der damals so beliebten Uri-Stickerei verziert. Aufgrund dieses Inventars und der uns erhalten gebliebenen Gegenstände zeigt sich, dass diese Gemeinde weitaus reicher war als eine durchschnittliche Marktfleckengemeinde im 17. Jahrhundert, denn sie verfügte über Abendmahlsgegenstände, die auch von kunstgewerblichhistorischem Standpunkt aus als beachtenswert anzusehen sind. Den kulturhistorischen Wert der erhaltengebliebenen Gegenstände hebt ausserdem noch die Tatsache, dass anhand ihrer Inschriften und der von ihnen einst aufgenommenen schriftlichen Angaben genau zu verfolgen ist, wie ihre Geschichte aussieht und aus welchen Bevölkerungsschichten sie gespendet wurden. Zu letzteren zählten vor allem Prediger aus Szikszo, wohlhabendere Mitglieder des Kleinadels (Haupttrichter aus dem Marktflecken und Kuratoren) sowie die ansässigen Zünfte (Schuhmacher, Schneider). Auch kunsthistorisch gesehen vertreten hier einige Exemplare hervorragende Werte. Mehrere Gegenstände wurden 1896 auf der Millenniumsausstellung gezeigt.

Als die bedeutendste gilt jene vergoldete Silberkanne, die zu Beginn in das Kunstgewerbemuseum und dann später in das Nationalmuseum gelangte. Diese von ihrer Gestalt her im ungarischen Material einzigartige Kanne hat wahrscheinlich ihre Vorbilder im Niederländischen, was sich wiederum anhand der kirchlichen Beziehungen erklären lässt. (Bild 2-3) Aufgrund der Meistermarke wurde die Kanne von Ida Bobrovsky mit dem Debrecener Goldschmied Balint Miskolci in Zusammenhang gebracht. Laut ihrer Inschrift handelt es sich hier um eine Stiftung von Angehörigen des Kleinadels aus der Umgebung an die Kirchengemeinde im Jahre 1635. Vergoldet wurde sie dann 1639.

Zu den beliebten Gefässtypen jener Zeit gehörte auch der sogenannte Fussbecher, von dem in der Kirchengemeinde drei Exemplare aufbewahrt werden. Das auch in den Quellen genannte, früheste Becher stammt aus dem Jahre 1616 und ist ein Schweissbecher mit einer sog. Haioberfläche. Aufgrund der neueren, ebenfalls in den Glasfuss eingeschlagenen Eichzeichen und der Ausführung ist anzunehmen, dass das auch heute noch vorhandene Becher (Bild 1) eine jüngere Kopie jenes Bechers ist.

Anhand der Quellen kann auch jenen Fussbecher datiert werden, das mit Diamantengravur verziert ist und der Kirchengemeinde im Jahre 1708 zum Geschenk gemacht wurde. Am Becherboden lassen sich die Meistermarke Z G erkennen. Vielleicht handelt es sich hier um ein Werk des im Jahre 1645 verstorbenen Meister Gáspár Szegedi aus Debrecen (Bild 6). Ebenso anspruchsvoll in der Ausführung ist auch das arabeskenverzierte Fussbecher aus dem 17. Jahrhundert, das man seinerzeit zu den Arbeiten des

Kecskeméter Goldschmiedes Illés Tar gezählt hat, dessen Meistermarke sich jedoch stark von dem des Kecskeméter Goldschmiedes unterscheidet (Bild 8).

Unter den Goldschmiedegegenständen befinden sich auch zwei Brotteller aus dem 17. Jahrhundert, die sich beide den seinerzeit typischen Formen anpassen. Laut Widmungsinnschrift gelangte der eine 1622 als Geschenk des Szikszóer Predigers Boldizsár Debreceni und dessen Familie in den Besitz der Kirchgemeinde (Bild 2), während der andere das Geschenk eines Angehörigen des dortigen Kleinandels war (Bild 5).

Das vierte ist ein Silberbecher, ein im 16. Jahrhundert verbreitetes sog. Trichterbecher, verziert mit Ranken (Bild 9). Erst später wurde es mit einem Stiel versehen.

In der Kirchgemeinde wird auch ein Renaissancelöffel aufbewahrt (Bild 7). Von mehreren, heute nicht mehr vorhandenen Goldschmiedegegenständen ist ausserdem noch die Rede in den Protokollen. Als das bedeutsamste unter diesen Stücken darf wohl jener Messkelch angesehen werden, der wahrscheinlich noch zu dem Messgeschirr gehörte, welches in der Kirche von Szikszó noch vor der Reformation vorhanden war. Dieser Kelch stammt aus der Spätgotik und hat einen buchtigen Fuss sowie einen mit Streben versehenen Nodus.

Die Reihe der Zinngefässe wird von einer voluminösen Zinnkanne mit Blumenornamenten eröffnet. Diese Kanne stammt aus der Spätrenaissance und wurde der Kirche im Jahre 1691 von der Szikszóer Schuhmacherzunft als Geschenk übergeben (Bild 10). 1696 liess dann die Schneiderzunft eine ebenfalls sehr wertvolle Zinnkanne anfertigen, auf der – ähnlich wie bei der anderen – eine Inschrift von der Schenkung berichtet und ausserdem auch noch die Zunftzeichen eingraviert sind (Bild 14). Dies ist eine Arbeit des Zinngiessermeisters Jonas Osterlamb aus Eperjes.

Im Besitz der Kirche befinden sich darüber hinaus zwei Kannen, die als typische Vertreter für die Kannen von Meistern aus Kassa (Kaschau) angesehen werden dürfen und 1691 von eben jenem Meister angefertigt worden waren. Die eine Kanne ist ein Geschenk eines späteren Haupttrichtes aus dem Kleinadel (Bild 11–12).

Ein weiteres Geschenk eines ortsansässigen Vertreters des Kleinadels ist eine Zinnkanne vom Ende des 17. Jahrhunderts. Sie trägt als Schmuck den Doppeladler und kann als typischer Vertreter für die Kannen aus jener Epoche angesehen werden. Kannen dieser Art wurden vor allem in Lőcse (Leutschau) hergestellt (Bild 13).

Unter den Zinngefässen befindet sich dann schliesslich eine Kanne ohne Inschrift, die typisch für das 18. Jahrhundert ist (Bild 15); ausserdem auch ein schlichter Tafteller, eine Arbeit des Miskolcer Zinngiessers György Trillhas aus dem Jahre 1853, zu welchem seinerzeit auch noch ein Taftkelch gehörte.

Annamária T. Németh–Németh Gábor